

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-116>

УДК 159.9.072:376.5

Шевчишена О.В.

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ВІДСТЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Метою статті стало обґрунтування процедури відстеження професійних-особистісних можливостей вчителя, а відтак, підбір та апробація діагностичних методик, необхідних для дослідження рівня психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими школярами в умовах інклюзивного навчання. В контексті дослідження психологічної готовності вчителів до роботи з даною категорією школярів вивченню підлягали: знання сучасних педагогів про психологію обдарованої дитини та зміст, які вони вкладають в поняття, пов'язані з обдарованою дитиною з особливими освітніми потребами; професійна спрямованість та наявність особистісних якостей, які характеризують придатність вчителя здійснювати роботу з даною категорією школярів, а також вміння педагогів аналізувати результати своєї діяльності щодо роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання. За результатами констатувального зрізу напрацьовано висновок, виходячи з якого оцінка виявлених рівнів психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими учнями в умовах інклюзивного навчання може здійснюватися за мотиваційно-вольовим, інтелектуально-операційним та оцінювально-рефлексивним критеріями.

Ключові слова: обдарований учень, дитина з особливими освітніми потребами, професійно-особистісні можливості вчителя, психологічна готовність педагога до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання, процедура відстеження професійно-особистісних можливостей педагога.

Shevchyshena Oksana

Khmelnitsky Regional In-Service Teacher Training Institute

MONITORING THE PSYCHOLOGICAL REDINESS OF A TEACHER IN WORK WITH CHILDREN IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Summary. The purpose of the article is to justify the procedure for tracking the professional-personal abilities of a teacher, and, therefore, the selection and testing of diagnostic techniques necessary to study the level of psychological readiness of a teacher to work with gifted students in the context of inclusive education. The results of numerous psychological studies give us the reason to understand under the psychological diagnosis a long process that would meet the conditions for optimal performance of the following pedagogical tasks, namely: creating conditions for self-education and creative self-realization of a teacher, and, accordingly, on this basis assessing by a teacher their own professional and personal capabilities, necessary for work with gifted children with special educational needs. In the context of the study of the psychological readiness of teachers to work with this category of schoolchildren, we learned the following things: knowledge of modern teachers about the psychology of a gifted child and the content they put into the concepts associated with a gifted child with special educational needs; the professional orientation and the presence of personal qualities that characterize the ability of the teacher to work with this category of students, as well as the ability of teachers to analyze the results of their work with gifted children under inclusive education. The tracking of the psychological readiness of the teaching staff to work with gifted children in the conditions of inclusive education was carried out with the help of: Elers`s methodology of diagnostics of a personality with motivation to success; opinion polls by conducting a set of conversations; the questionnaire "Psychological and Pedagogical Culture of a Teacher", the questions of which were modified according to the category of gifted children with special educational needs; as well as the questionnaire "Self-Assessment of the Professional Qualities of a Teacher", the issues of which were also modified in accordance with the specificity of work of a teacher with gifted children under the conditions of inclusive education. According to the results of the qualifying section, the conclusion is made on the basis of which the assessment of the revealed levels of psychological readiness of a teacher to work with gifted students under the conditions of inclusive education can be carried out using motivational-volitional, intellectual-operational and evaluation-reflexive criteria.

Keywords: a gifted pupil, a child with special educational needs, professional-personal possibilities of a teacher, psychological readiness of a teacher to work with gifted children under the conditions of inclusive education, procedure of tracking professional-personal abilities of a teacher.

Постановка проблеми. Одним із домінуючих напрямків розвитку системи шкільної освіти в Україні є створення сприятливих умов для самовдосконалення особистості учня, збагачення його внутрішніх ресурсів та креативних можливостей. Тому всі зусилля освітнього процесу сучасної школи спрямовані на формування зрілої особистості школяра, здатної до самостійних, певнених та творчих дій в нестандартних життєвих і навчальних ситуаціях. Відповідно, в контексті інноваційного розвитку нашого соці-

уму виявлення та підтримка обдарованих дітей та підлітків, розвиток і реалізація їх здібностей виступають в якості пріоритетних завдань соціальної політики нашої держави, стратегічні цілі яких визначаються рядом нормативних документів, а саме: Законом України «Про освіту», Національною програмою «Діти України», Програмою розвитку обдарованих дітей і молоді.

Однак останніми роками в Україні складається доволі непроста ситуація щодо забезпечення сприятливих умов для навчання та виховання

обдарованих дітей з особливими освітніми потребами, для реалізації їх здібностей, когнітивного та особистісного потенціалу. Аналіз численних досліджень психологів практиків дає нам підстави вважати, що не всі педагогічні працівники володіють глибоким рівнем знань з психології обдарованої дитини з особливими освітніми потребами, і як результат, не відзначаються професійною здатністю адаптувати існуючі нововведення у відповідності до можливостей до даної категорії дітей.

Проблема дитячої обдарованості на будь-якому етапі суспільного розвитку була актуальною. Суспільство завжди відчувало потребу в творчих та неординарних особистостях. Однак сьогодні в шкільній освітній практиці виявлення та підтримка дитячої обдарованості в умовах інклюзивного навчання набирає особливої актуальності. Адже українське суспільство інтегрує в світовий освітній простір, а відтак, потребує посиленої розробки нових підходів і методів, необхідних для роботи з обдарованими учнями з особливими освітніми потребами. Тому у міру наростання інноваційних процесів, які супроводжують різноманітні сфери нашого суспільства, одним із пріоритетних завдань шкільної освіти має також стати забезпечення належного психолого-педагогічного супроводу особистості обдарованої дитини з особливими освітніми потребами, спрямованого на розвиток не лише її інтелектуального потенціалу, але й і збагачення її внутрішнього ресурсу, актуалізацію особистісних можливостей, що б виступали для неї в якості запоруки напрацювання власного життєвого досвіду.

Відповідно, в контексті реформування сучасної школи проблема становлення та розвитку дитячої обдарованості в умовах інклюзивного навчання набуває особливого значення. Адже в умовах функціонування закладів загальної середньої освіти значна кількість обдарованих дітей з особливими освітніми потребами залишається поза увагою дорослих. Більшості вчителів, в силу певних обставин, не завжди вистачає професійної майстерності щодо створення та забезпечення таких психолого-педагогічних умов, за яких дитина з особливими освітніми потребами в спроможності продемонструвати власні креативні можливості та здібності в повному обсязі. Сьогодення вимагає від педагога гнучкості та здатності адаптувати свої професійні можливості у відповідності до психологічних можливостей даної категорії дітей. Тому в умовах функціонування сучасної школи питання формування психологічної готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання набуває особливої актуальності.

Тому беззаперечним залишається той факт, що необізнаність педагогічного працівника з психологією обдарованої дитини з особливими освітніми потребами не дає йому змоги швидко приймати виважені педагогічні рішення та досягати конструктивної взаємодії з даною категорією дітей. Тільки вчитель, який усвідомлює цінність цілеспрямованої роботи щодо розвитку особистості обдарованої дитини з особливими освітніми потребами, в спроможності забезпечити в школі безпечно освітнє середовище для даної категорії школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості роботи педагога з обдарованими дітьми були і залишаються в якості предмета окремого дослідження багатьох вітчизняних науковців. Для прикладу, вивченню підлягали: 1) діагностичні методи виявлення обдарованих дітей (Демченко В.В., Рабченко Т.С., Савчук Л.О.); 2) психологічні аспекти розвитку інтелектуальних здібностей дітей (Арістов В.А.); 3) шляхи прогнозування соціальної адаптації обдарованих дітей, їх соціально-педагогічна підтримка (Коваль Л.Г., Зверева І.Д.); 4) психологічні особливості організації індивідуальної освіти та виховання обдарованих дітей (Янковчук М.М.); 5) психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей (Антонінова Е.Е., Брояк Н.В., Сікаленко Р.О.).

Автори, в цілому, акцентують увагу на створенні психологічних умов для виявлення обдарованих дітей шляхом застосування діагностичних методів, на створенні умов щодо розвитку їх інтелектуального потенціалу. Крім того, дослідники приділяють увагу питанням соціальної адаптації обдарованих школярів та забезпечення їм з боку дорослих соціально-педагогічної підтримки, формування у них мотивації щодо індивідуальної освіти та самовдосконалення, а відповідно, формування у педагогів професійних вмінь і навичок щодо забезпечення психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів.

Однак, незважаючи на достатню кількість праць та публікацій, присвячених даній проблематиці, питання відстеження рівня психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання не набуло стійкого поширення у психолого-педагогічній науці. Тому в контексті сучасної шкільної освітньої практики окремої уваги заслуговує обґрунтування процедури діагностики психологічної готовності педагогічного працівника до роботи з обдарованими учнями з особливими освітніми потребами, що, в свою чергу, також не виступало в якості предмета окремого дослідження науковців та практиків.

Тому метою даної статті стало: 1) опис та обґрунтування процедури діагностичного відстеження професійно-особистісних можливостей вчителів, необхідних для роботи з обдарованими школярами з особливими освітніми потребами; 2) підбір та апробація діагностичних методик на дослідження психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання; 3) кількісний та якісний аналіз результатів констатувального зрізу і напрацювання на цій основі перспектив подальшого дослідження у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основне завдання сучасної шкільної освіти полягає у створенні та забезпеченні умов для розвитку творчої особистості обдарованого школяра з особливими освітніми потребами, стимулювання креативного та особистісного потенціалів, формування у нього позитивної мотивації щодо самовдосконалення та саморозвитку.

А тому в практику роботи керівництва закладу загальної середньої освіти та психологічної служби повинна широко увійти діагностика психологічних можливостей педагога, яка, з однієї сторони, виступає в якості запоруки забезпечен-

на наукового підходу до роботи з педагогічними працівниками, а з іншої сторони – їх професійного розвитку та саморозвитку.

Основне призначення діагностування рівня психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання – надання вчителям необхідної допомоги у переосмисленні знань стосовно психології обдарованої дитини та понять, пов'язаних з дитячою обдарованістю серед дітей з особливими освітніми потребами, а також сприяння розвитку у них здатностей усвідомлювати та переосмислювати свої професійно-особистісні якості, які, в свою чергу, слугують запорукою забезпечення сприятливих умов для навчання та виховання обдарованих дітей в умовах інклюзивного навчання.

Система шкільної освіти повинна дбати про створення умов для гармонійного розвитку особистості обдарованого учня, всебічного розкриття його потенціалів, формування у нього здатності відчувати себе активним суб'єктом у процесі вирішення власних проблем. Наразі в практиці шкільного освітнього простору існує протиріччя між потребами у розв'язанні проблем, пов'язаних із становленням та розвитком особистості обдарованого учня з особливими освітніми потребами та відсутністю належного рівня психологічної готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми з вадами психофізичного розвитку. Численні дослідження, здійснені психологами, дають нам підстави вважати про відсутність налагодженої системи підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами в умовах інклюзивного навчання.

Тому вирішення проблем, пов'язаних із формуванням у педагогів психологічної готовності до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання, можливе як зусиллями шкільної психологічної служби, так і в контексті післядипломної педагогічної освіти. Відповідно, наразі відчутною стає проблема обґрунтування процедури діагностичного відстеження професійно-особистісних можливостей вчителя, необхідних для роботи з обдарованими учнями з особливими освітніми потребами, та підбір на цій основі методів та методик для дослідження психологічної готовності педагога до роботи з даною категорією дітей.

Аналіз проблем, пов'язаних з підготовкою вчителя до роботи з обдарованими школярами в умовах інклюзивного навчання, дає нам підстави вважати за доцільним в обґрунтуванні технології психологічного діагностування. Результати численних психологічних досліджень дають нам підстави розуміти під психологічною діагностикою тривалий процес, який би відповідав умовам оптимального виконання наступних педагогічних завдань, за саме: створення умов для самоосвіти та творчої самореалізації вчителя, і, відповідно, оцінювання педагогом на цій основі власних професійно-особистісних можливостей, необхідних у роботі з обдарованими дітьми з особливими освітніми потребами.

Психологічна діагностика, як неодноразово стверджують психологи, має виступати, з однієї сторони, в якості інструменту прогнозування й проектування тенденцій розвитку професійно-

особистісних можливостей педагога, необхідних у роботі з обдарованими учнями в умовах інклюзивного навчання, а з іншої сторони, в якості запоруки створення механізмів психолого-педагогічної підтримки його потенціалів, що, в свою чергу, виступає передумовою формування психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими школярами з особливими освітніми потребами. Основне призначення діагностування рівня психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання – озброєння педагогічних працівників системою базових знань, пов'язаних з дитячою обдарованістю в контексті інклюзивного навчання, а також надання вчителям необхідної допомоги щодо їх професійного збагачення та оцінки ними власних професійних можливостей, необхідних у роботі з обдарованими дітьми з вадами психофізичного розвитку.

Реалізація подібного роду завдань має стати домінуючим пріоритетом як в контексті психологічної служби закладу загальної середньої освіти, так і на етапі роботи з педагогами в системі післядипломної педагогічної освіти.

Тому мета, яку ми поставили перед собою, полягала у дослідженні рівня знань сучасних педагогів про психологію обдарованої дитини та їх уявлень про зміст, які вони вкладають у поняття, пов'язані з обдарованою дитиною з особливими освітніми потребами. Відповідно, одним з основних завдань, які ми ставили перед собою, полягало у здійсненні оцінки рівнів сформованості психологічної готовності вчителів до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання за мотиваційно-вольовим, інтелектуально-операційним та оцінювально-рефлексивним критеріями.

Дослідницьку вибірку констатувального експерименту склали 35 вчителів Хмельницького ліцею № 15 імені Олександра Співачука.

Оскільки мотиваційно-вольовий критерій передбачає професійну спрямованість та наявність особистісних якостей, які характеризують придатність вчителя здійснювати роботу з обдарованими дітьми, то в якості оцінки психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми з вадами психофізичного розвитку згідно вище згаданого критерію ми використали методик діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса [2].

Опитувальник містить 41 твердження, нарахування балів для кожного з яких здійснюється у відповідності до ключа методики. Кількісні результати по цій методиці означають: 1-10 балів – низький рівень мотивації до успіху; 11-16 балів – середній рівень мотивації до успіху; 17-20 балів – високий рівень мотивації до успіху; 20 балів і більше – надто високий рівень мотивації до успіху.

Результати діагностування за вище згаданою методикою свідчать, що 40% педагогів (14 осіб) відзначаються низьким рівнем мотивації до успіху, а відтак, не схильні докладати зусиль для досягнення результативності у власній професійній діяльності, зокрема, у роботі з обдарованими школярами в умовах інклюзивного навчання. Згідно констатувального зрізу, 45% вчителів (16 осіб) характеризується середнім рівнем моти-

вації до успіху, а відповідно, не боїться ризикувати, оскільки не є скованою у своїх діях. Виходячи з дослідження 12% вчителів (4 особи) відзначається високим рівнем мотивації до успіху, і лише 3% (1 особа) відзначається надто високим рівнем мотивації до успіху.

Психологи обґрунтовують той факт, що надто високий рівень мотивації до успіху може привести до надмірної самокритичності особистості вчителя щодо власних професійних можливостей. З іншої сторони, педагогічна рефлексія вчителя слугує для нього в якості запоруки вдосконалення власних знань стосовно категорії обдарованих дітей з особливими освітніми потребами, та здатності втілити в систему роботи з ними інноваційні методи та підходи, які нам пропонує сучасна психолого-педагогічна освітня практика.

Оскільки інтелектуально-операційний критерій передбачає наявність відповідного рівня професійної компетентності, то рівень психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми з особливими освітніми потребами згідно даного критерію може, в свою чергу, визначатися психологічними, педагогічними та методичними знаннями і вміннями, необхідних для забезпечення ефективної роботи з даною категорією дітей. Відповідно, в процесі комплексу бесід, проведених з педагогічними працівниками, було поставлено наступні запитання: «Який зміст Ви вкладаєте в поняття «дитяча обдарованість»?»; «З якою частотою, на Вашу думку, у дітей з особливими освітніми потребами проявляються природні здібності та обдарування»?; «Яким формам та методам у роботі з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання Варто віддавати перевагу?».

Опитування думок дало нам змогу відстежити динаміку уявлень педагогів про психологію обдарованої дитини та зміст, які вони вкладають в поняття, пов'язані з дитячою обдарованістю, про наявність в обдарованих дітей з особливими освітніми потребами здібностей та обдарувань, а також про доцільність застосування відповідних методів у роботі з обдарованими дітьми з вадами психофізичного розвитку.

Якісна інтерпретація одержаних відповідей та їх систематизація дали нам змогу відстежити наступну динаміку. На запитання «Який зміст Ви вкладаєте в поняття «дитяча обдарованість»?» педагоги, здебільшого відповідали наступним чином: 45% (16 осіб) («наявність високого рівня прояву розумових здібностей, які характеризують одну дитину, на відміну від іншої категорії дітей», «досягнення дитини, яке вимірюється високим рівнем інтелекту», «достатньо високий рівень прояву відповідних здібностей дитини, які проявляються у гнучкості її розумових процесів, що, в свою чергу дає їй змогу досягати кращих результатів у порівнянні з іншими дітьми»); 43% (15 осіб) («комплекс вроджених здібностей дитини інтелектуальної та творчої видів діяльності», «здатність дитини до визначних досягнень в соціально-важливих сферах людської діяльності, яка проявляється на рівні генетики»); 12% (4 особи) («прояв здібностей, який залежить від значної кількості чинників», «величина, яка передбачає лише можливість досягнення дитиною відповідного успіху»).

На запитання «З якою частотою у дітей з особливими освітніми потребами проявляються природні здібності та обдарування?» відповіді вчителів, в більшості випадків, виглядали наступним чином, а саме: для 42% вчителів (15 осіб) найбільш поширеною виявилася відповідь «буває вкрай рідко»; для 50% (17 осіб) доцільною виявилася відповідь «дана категорія дітей не схильна демонструвати здібності та обдарування через наявність вад фізичного та психічного спрямування, які в свою чергу перешкоджають прояву у них когнітивного та творчого потенціалу»; і лише 8% (3 осіб) обґрунтовують думку щодо наявності в шкільній освітній практиці обдарованих дітей з особливими освітніми потребами.

На запитання «Яким формам та методам роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання варто віддавати перевагу?» відповіді педагогічних працівників виглядали наступним чином: 43% (15 осіб) віддали перевагу індивідуальним формам роботи, зокрема індивідуальній корекції; групові форми роботи стали прерогативою діяльності 57% (20 осіб) вчителів. Однак варто підкреслити, що елементи тренінгів, яким віддала перевагу значна кількість вчителів, в основному спрямовані на удосконалення розумових операцій, а не на симулювання особистісного потенціалу обдарованих дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз опитаних думок дає нам підстави вважати, що більшість педагогічних працівників розглядають феномен дитячої обдарованості як біологічне явище, як поняття, яке характеризується кількісним показником, запорукою якого виступає генетичний чинник. Проте останні психологічні дослідження більшості дослідників неодноразово підкреслюють той факт, що ідентифікувати обдарованість, а тим більше дитячу обдарованість, буває вкрай складно. Значна кількість науковців переконливо доводить, що феномен обдарованості відзначається не лише кількісним ступенем здібностей, але й сукупним проявом некогнітивних характеристик, які, в свою чергу, схильні виступати в якості запоруки досягнення дитиною відповідного результату. Під обдарованістю сьогодні розуміють системну якість психіки, яка розвивається впродовж життя і залежить від багатьох чинників. Однак значна кількість вчителів характеризують обдарованих дітей за високим проявом когнітивних процесів і загальної обізнаності, а також за високим темпом працездатності, і тому розглядають їх як об'єкта задля експериментування розвивальних впливів, і, відповідно, віддають перевагу репродуктивним формам сприйняття інформації. Окрім того, педагоги не враховують ще й той факт, що серед дітей з особливими освітніми потребами також зустрічаються обдаровані діти, які в свою чергу, також складають «групу ризику» (це зумовлено проблемами обдарованих дітей з особливими освітніми потребами, які обумовлені, в більшості випадків, їхніми третинними ускладненнями, зокрема: проблеми, пов'язані з наявністю та проявом комунікативної потреби, замкнутість, самоізоляція, невпевненість, нерішучість, неготовність проявити свої здібності т.д.).

Тому педагогічні працівники схильні в основному віддавати перевагу інтенсивному стимулюванню інтелектуальної обдарованості, яка

доволі часто себе виявляє у закладах загальної середньої освіти. Однак обдаровані діти з особливими освітніми також потребують різностороннього розвитку, зокрема емоційно-почуттєвої, комунікативної та вольової сфер особистості. З відповідей вчителів напрацьовується висновок, що тренінгова робота є прерогативою діяльності практичного психолога, а в своїй діяльності вони застосовують лише елементи тренінгу. Однак ми всі розуміємо, що тренінговий підхід може лише тоді приносити користь та результат, якщо його застосування стає стійкою задачею у діяльності будь-якого педагогічного працівника.

Відповідно, аналіз опитаних думок дає нам підстави вважати, що в умовах функціонування сучасної школи педагогічні працівники потребують поглиблених знань з психології обдарованої дитини з особливими освітніми потребами та розвитку вмінь і здатностей адаптувати різноманітні інноваційні методи та технології у відповідності до конкретного виду дитячої обдарованості.

Оцінювально-рефлексивний критерій готовності характеризує вчителя з точки зору його вміння аналізувати результати своєї діяльності та усвідомлення ним свого рівня професійної підготовки до реалізації мети і завдань роботи з обдарованими учнями в умовах інклюзивного навчання. З цією метою нами було застосовано опитувальник «Психолого-педагогічна культура вчителя» [1], в контексті якого вчителям було запропоновано деякі запитання, які, в свою чергу, було модифіковано у відповідності до категорії обдарованих дітей з особливими освітніми потребами та роботи з ними.

Для прикладу, на запитання опитувальника «Чи задоволені Ви як шкільний учитель своєю психологічною підготовкою до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання?» педагоги відповідали наступним чином, зокрема: 5% вчителів (2 осіб) обрали відповідь «повністю»; 31% (11 осіб) – «зовсім незадоволений»; 42% (15 осіб) – «частково задоволений»; 22% (7 осіб) – «дуже мало задоволений».

На запитання «Як часто у вас виникають сумніви щодо правильності власних психолого-педагогічних дій та вчинків стосовно обдарованих дітей в умовах інклюзивного навчання?» відповіді

педагогічних працівників виглядали наступним чином, а саме: «ніколи не виникають» стало відповіддю для 7% (2 осіб) вчителів; «часто» – для 43% (15 осіб) педагогічних працівників; «майже ніколи» і «повністю» стали характерними відповідями для 13% і 37% педагогічних працівників, тобто для 5 і 13 осіб зокрема.

На запитання «Якими психологічними методами Ви намагаєтесь керуватись у своїй педагогічній діяльності у роботі з обдарованими дітьми з особливими потребами» розподіл відповідей виглядав наступним чином, зокрема: 57% (20 осіб) вчителів віддають перевагу таким методам, як спостереження, бесіда, анкетування, тестування; 13% (5 осіб) вважають за доцільним застосування соціометрії в інклюзивному класі, де може навчатись обдарована дитина з особливими освітніми потребами, а 30% (10 осіб) акцентує увагу на застосуванні ними елементів тренінгу у роботі з даною категорією дітей.

В свою чергу, розподіл відповідей на запитання «Якою мірою Ви володієте вище вказаними психологічними методами у роботі з даною категорією дітей?» виглядає наступним чином, а саме: 21% (7 осіб) вчителів володіють більшою мірою; 39% (14 осіб) – меншою мірою; 40% (14 осіб) педагогічних працівників мають намір підвищити рівень оволодіння вище згаданими методами.

Напрацьовання оцінки рівня сформованості психологічної готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання за оцінювально-рефлексивним критерієм здійснювалось також за допомогою опитувальника «Самооцінка професійних якостей педагога» [1], питання якого також було модифіковано у відповідності до специфіки роботи вчителя з одарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання.

У таблиці 1 представлено результати аналізу самооцінок педагогами власних професійних та особистісних якостей, що відповідають їхній професійній взаємодії з обдарованими дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналіз самооцінок педагогів власних професійних якостей дає нам підстави констатувати факт, згідно якого у педагогічних працівників переважають стереотипні (62,86%), односторонні (62,86%), та стандартні (77,44%) підходи до

Таблиця 1

Особливості самооцінки педагогами власних професійних якостей

№	Професійні якості	К-сть	%	Професійні якості	К-сть	%
1.	Ординарність	18	51,43	Захопленість	17	48,57
2.	Залежність	15	42,86	Самостійність	20	57,14
3.	Самовпевненість	22	62,86	Самокритичність	13	37,14
4.	Професійна ригідність	23	65,71	Професійна гнучкість	12	34,29
5.	Індиферентність	23	65,71	Рефлексивність	12	34,29
6.	Стереотипність	22	62,86	Імпровізація	13	37,14
7.	Професійна невпевненість	13	37,14	Професійна самосвідомість	22	62,86
8.	Занижена самооцінка	20	57,14	Висока самооцінка	15	42,86
9.	Спрощене розуміння дітей	23	65,71	Глибоке розуміння дітей	12	34,29
10.	Односторонній підхід до дітей	22	62,86	Цілісний підхід до дітей	13	37,14
11.	Невитриманість	17	48,57	Самовладання	18	51,43
12.	Недостатня комунікативність	23	65,71	Контактність	12	34,29
13.	Задоволення знаннями	17	48,57	Пізнавальні потреби	18	51,43
14.	Стандартний підхід	27	77,14	Творча спрямованість	8	22,86

виховання і навчання дітей обдарованих дітей з особливими освітніми потребами. В цілому це зумовлено низьким рівнем самокритичності (37,14%) та заниженою самооцінкою (57,14%), а також низьким рівнем прояву творчої спрямованості (22,86%). В цілому педагоги не відзначаються глибоким усвідомленням та розумінням психології обдарованих дітей з особливими освітніми потребами. А тому й в більшості випадків вони демонструють спрощене трактування потреб обдарованих дітей в умовах інклюзивного навчання, що, в свою чергу, може накладати негативний відбиток на взаємодії з учнівською аудиторією та прагненні дітей з особливими освітніми потребами демонструвати свої пізнавальні можливості в повному обсязі.

Сьогодні мабуть беззаперечним уже залишається той факт, що становлення та розвиток дитячої обдарованості має пройти шлях від обдарованого вчителя до обдарованого учня. Відповідно в умовах нових освітніх викликів сучасний вчитель має бути готовим переосмислювати постулати сучасної освітньої практики, а відтак, прагнути розвивати в собі креативні можливості, відчувати потребу в поглибленні знань з проблем психології обдарованої дитини з особливими освітніми потребами, відзначатися емоційною культурою, самовладанням, професійною впевненістю та педагогічною гнучкістю при виконанні поставлених професійних завдань

щодо навчання та виховання обдарованих дітей в умовах інклюзивного навчання. Тому відповіді педагогів на подібного роду запитання дають нам підстави вважати, що вчителі потребують допомоги у поглибленні знань щодо психології обдарованої дитини з особливими освітніми потребами та розвитку у них професійно-особистісних можливостей, необхідних у роботі з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином результати констатувального зрізу доводять, що відстеження професійно-особистісних можливостей педагога, оцінка рівня його психологічної готовності до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання за мотиваційно-вольовим, інтелектуально-операційним та оцінювально-рефлексивним критеріям мають виступати в якості запоруки досягнення вчителями ефективності в процесі навчання та виховання обдарованих школярів з особливими освітніми потребами, а відтак, мають стати одним з важливих завдань як для шкільної психологічної служби, так і в контексті системи післядипломної педагогічної освіти. Однак, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вище згаданої проблематики. Зокрема, окремої уваги заслуговує розробка та апробація тренінгу з розвитку психологічної готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного навчання.

Список літератури:

1. Молода В.І., Лапанчук Ж.О. Психодіагностичний інструментарій в роботі з педагогічними працівниками : навч. посібник. Кельменці : Управління освіти Кельменецької районної державної адміністрації, 2014. 58 с.
2. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методика и тесты : учебное пособие / Д.Я. Райгородский. Самара : «БАХ-РАХ-М», 2008. 672 с.

References:

1. Moloda V.I., Lapanchuk J.O. (2014). *Psychodiagnostychny instrumentariy v roboti z pedagogichnymy pratsivnykamy : navch. posibnyk* [Psychodiagnostic toolkit in work with pedagogical workers: Teach. manual]. Kelmenetsk : Education Department of the Kelmenetsky District State Administration. (in Ukrainian)
2. Raiygorodsky D.A. (2008). *Prakticheskaya psikhodiagnostika. Metodika i testy : ychebnoye posobiye* [Practical psychodiagnosics. Methodology and tests: Tutorial]. Samara : "BAH-PAX-M". (in Russian)